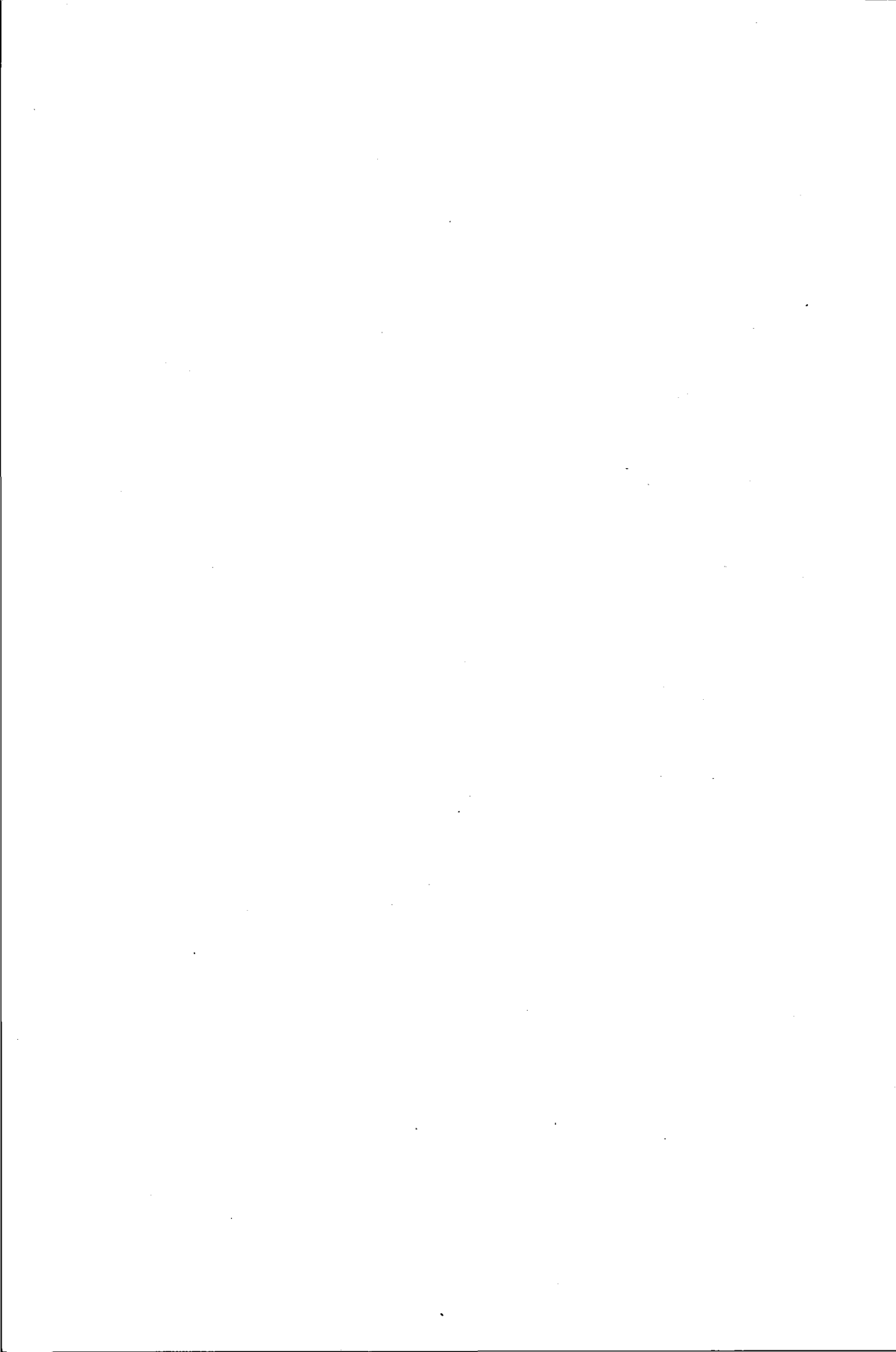

Multiculturalisme
a les escoles.

13

MULTICULTURALISME A LES ESCOLES

Barcelona, 1992

I N D E X

	<u>Pàg.</u>
Els reptes de l'ensenyament davant d'un món cada cop més divers i desigual (<i>Rosa Cañadell</i>)	5
Multiculturalisme a les escoles (<i>Dolors Juliano</i>)	13
Multiculturalisme a les escoles (<i>Jose Pérez</i>)	23
Resum del debat (<i>Montse Pujol</i>) ¹	33

¹El debat es va celebrar el dia 30 de gener de 1992

ELS REPTES DE L'ENSENYAMENT DAVANT D'UN MON CADA COP MES DIVERS I DESIGUAL

La història no s'ha acabat, malgrat algunes desafortunades afirmacions, sinó tot al contrari: els esdeveniments avancen amb una velocitat tan vertiginosa que ens sobrepassen.

Els canvis als països de l'Est, la nova Europa unificada, el ressorgiment dels nacionalismes, la consolidació del mur Nord-Sud, l'augment de la immigració, la guerra cada cop més a prop, ... el 92 i la celebració oficial de l'anomenat "descobriment"... són alguns dels fets importants que estan succeint.

La consolidació d'un sol model econòmic i cultural com a "únic" i "millor"; la devaluació de valors tals com l'internacionalisme, la solidaritat, la justícia social; les actituds racistes i xenòfobes a dins de les nostres societats (i a les escoles); l'etnocentrisme i les falses idees sobre les causes reals de la misèria de l'anomenat Tercer Món; el ressorgiment de les ideologies i les pràctiques neo-nazis, etc. són algunes de les conseqüències que es desprenen, directament o indirectament, dels fets abans esmentats.

Tots aquests esdeveniments ens obliguen a fer una reflexió seriosa sobre quina ha de ser l'actitud dels i les ensenyants davant d'aquest món, cada cop més divers i desigual, sobretot les/els que encara pensem que l'explotació econòmica, la injustícia, la discriminació sexual, social, ètnica o nacional, l'opressió política, la dominació cultural, la degradació ecològica, l'amenaça bèl·lica..., són coses contra les quals cal continuar lluitant.

La història és una cosa que fem tots plegats i el camí que aquesta segueixi no depèn tan sols del que facin o desfacin els nostres governants; per tant, ens podem plantejar si, des de l'escola, podem contribuir d'alguna manera a fer-la avançar en una direcció determinada que ens apropi a una cultura de pau i a una convivència solidària.

Això ens obliga a reformular els continguts i les informacions, a canviar la metodologia i tenir molta cura de quins valors i actituds volem transmetre i de quina manera cal fer-ho.

Primera reflexió: els fets

Els fets tenen sempre dues lectures, i dels esdeveniments abans esmentats, jo proposo fer-ne una altra i, per tant, treure'n també unes altres conclusions:

- El fracàs del "comunisme real" ens deixa lliures per recuperar conceptes i valors que una pràctica concreta havia monopolitzat.
- El ressorgiment dels nacionalismes ens dóna peu per a "repensar" una identitat cultural que no sigui excloent ni xenòfoba.
- La consolidació de la desigualtat Nord-Sud ens obliga a reflexionar críticament sobre el suposat "èxit" del Nou Sistema Internacional.
- L'augment de la immigració ens pot ajudar a conèixer i valorar altres cultures i altres formes de vida, enriquint així les nostres i fomentant intercanvis reals i igualitaris.
- La commemoració dels 500 anys de l'arribada dels espanyols a terres americanes és una bona oportunitat per recuperar una història no etnocèntrica que ajudi a entendre l'actual situació

dels pobles llatinoamericans i fomenti actituds solidàries envers les lluites que, encara avui, estan duent a terme aquests pobles.

Segona reflexió: els continguts

- Si volem que els/les nostres alumnes entenguin alguna cosa del que està succeint al seu voltant, ens cal dedicar més temps a explicar els fets i els problemes actuals del que hi hem dedicat fins ara.

- Si volem que els/les nostres alumnes aprenguin a respectar els seus companys i companyes d'altres cultures, hem d'introduir en els currículums informació sobres les cultures, les religions i les formes de viure que els són pròpies, i explicar els motius que han obligat aquestes persones a deixar els seus països d'origen.

- Si volem fer dels/de les nostres alumnes persones crítiques i solidàries, hem de donar-los informació objectiva i alternativa, per tal que puguin entendre quines són les causes estructurals que fan que les tres quartes parts de la població mundial visquin encara en la misèria.

- Si volem que les dones deixin de ser tractades com a persones de segona categoria, hem d'incloure en els llibres de text la seva història i hem de donar punts de referència positius amb els quals les noies puguin identificar-se.

Tercera reflexió: la metodologia i els valors

- L'educació, com a part d'un procés de socialització, d'interiorització d'hàbits i coneixements, comporta la transmissió d'uns valors. Tothom, conscientment o inconscientment, parteix d'uns valors determinats, i per això és imprescindible posar-los en clar. Només quan es consciencia les persones del procés pel qual actuen d'una manera o altra, es pot parlar de categories tals com

"bo", "dolent", "just", "injust". Aquesta clarificació dels valors seria la metodologia o procés pel qual s'ajuda una persona a descobrir i/o decidir els seus valors.

- L'educació, d'altra banda, no és ni pot ser neutra. Les persones més escèptiques i neutrals són, justament, les que millor transmeten els valors establerts per la cultura dominant.

- Un cop haguem aclarit l'existència dels diferents valors és quan podem parlar de la necessitat "d'educar en valors" (que no és el mateix que "endocrinar"), en la mesura que és necessari admetre la impossibilitat de la neutralitat i el desacord amb molts dels valors imperants i, en conseqüència, la necessitat implícita d'escollir-ne altres d'alternatius.

- Educar en valors representa, per tant, un projecte més global, que implica optar per una activitat generadora de conflictes i apostar per la necessitat de potenciar l'esperit crític, la capacitat de rebel·lió davant la injustícia, la solidaritat i la combinació del coneixement de la identitat cultural pròpia amb la comprensió solidària de la dels altres pobles.

- La transmissió d'aquests valors als nostres alumnes no és cosa fàcil. Primer perquè aquests entren en franca contradicció amb els valors "majoritaris" en la nostra societat, i segon, perquè els valors no s'ensenyen de la mateixa manera que els coneixements, sinó que es transmeten de forma molt més subtil i, moltes vegades, inconscient.

- Per poder transmetre valors alternatius hem de tenir en compte algunes coses:

1) Una anàlisi crítica dels continguts que ensenyem i dels valors implícits que comporten. Per exemple, pot ser tan etnocèntric afirmar que "els indis eren uns salvatges perquè no

tenien cultura", com afirmar que "els maies eren molt civilitzats perquè coneixien l'escriptura i les matemàtiques". En tots dos casos el que fem és valorar positivament només aquelles cultures i formes de vida que s'assemblen a les nostres.

2) No confondre el respecte i la tolerància amb el conformisme i l'acceptació. No s'ha de caure en el mal "relativisme" en el qual, en nom de la tolerància, tot és digne de ser respectat. Cal ser molt clar (i molt poc "postmodern") i defensar que SI que existeixen valors "absoluts" i irrenunciabls, i que hi ha fets, com l'explotació, la injustícia, la desigualtat, etc. que NO mereixen cap respecte.

3) Adequar la pràctica escolar als valors que intentem transmetre. Cal integrar la ideologia amb la realitat quotidiana. No podem parlar de "respecte als altres" i tenir una actitud autoritària o marginadora; no podem transmetre solidaritat i fomentar la competitivitat entre els/les alumnes, no podem fomentar la participació i marginar els nois i les noies de les decisions de l'escola... És imprescindible que els valors que volem transmetre siguin coherents amb les actituds que fomentem i que els / les ensenyants practiquem.

4) Els valors no es poden "imposar", per tant, es tracta que siguin els mateixos alumnes els que "descobreixin" nous fets que els posin en qüestió les idees i els valors que abans tenien i, a partir d'aquest punt, que arribin a elaborar les seves pròpies conclusions. És important posar els/les alumnes en situació d'haver de valorar per si mateixos un fet o una dada i de saber defensar la seva valoració enfront dels altres.

Quarta reflexió: els estereotips

Un altre dels problemes amb què normalment ens trobem quan intentem transmetre alguns continguts o valors que no són els oficials, és l'existència dels estereotips o idees preconcebudes que tenen els nostres alumnes. La pràctica escolar ens ha demostrat que, si bé és més o menys fàcil que els nois i noies aprenguin coses noves, és molt més difícil que canviïn les idees i els valors que ja tenen interioritzats.

Els estereotips neixen des del moment que admetem una visió parcial i limitada pels nostres coneixements i pels nostres dogmes. Actuem i ens comportem, no d'acord amb la realitat, sinó d'acord amb la nostra imatge del món. Aquesta imatge no la construeix cada persona per si sola, a partir de l'observació d'uns fets reals concrets, sinó, en la majoria dels casos, a partir del que els altres ens diuen sobre aquests fets, és a dir, a partir dels judicis que els altres fan sobre la realitat.

Des del moment que naixem comencem a rebre aquesta influència social que condicionarà la nostra manera de viure i d'estar en el món. No organitzem el món d'una manera original amb el nostre pensament, sinó que ens limitem, quasi sempre, a aprendre la forma com l'han organitzat els que ens precedeixen. Així doncs, els estereotips es consoliden de forma imperceptible i queden enquistats en el nostre bagatge científic formador. Els mitjans de comunicació i la cultura oficial ajuden a consolidar molts dels estereotips, i aquests tenen, aquí, avui i ara, molts components etnocèntrics, sexistes i, fins i tot, racistes.

Tot això ho hem de tenir en compte quan volem explicar o valorar alguna cosa que xoca frontalment amb els estereotips que tenen els nostres alumnes:

- El primer objectiu, doncs, seria intentar "desfer" algunes d'aquestes idees preconcebudes, per poder donar aleshores noves visions del món i dels fets.

- Com ja hem dit, però, els estereotips s'interioritzen de manera inconscient i són d'indole emocional; per tant, la simple informació intel.lectual no els elimina. Normalment, les noves informacions se superposen a les ja existents (fins i tot quan són contradictòries) però no arriben a posar en qüestió les idees preconcebudes.

- Per aconseguir desfer els estereotips cal crear un sentiment que ens identifiqui amb la problemàtica que estudiem, de tal manera que vulguem "cooperar" per resoldre-la: es tracta d'utilitzar un enfocament sòcio-afectiu.

- És important que els/les alumnes tinguin oportunitat de "viure" algunes de les situacions estudiades; això ho podem aconseguir amb jocs de simulació, en els quals hi ha la possibilitat que "sentin" el que és la desigualtat, la marginació, etc.

- Cal, finalment, utilitzar tots aquells mitjans que acostin els alumnes a realitats diferents: reportatges, vídeos, documents, xerrades fetes pels mateixos protagonistes (immigrants, persones d'altres cultures o ètnies, etc.).

Conclusions

La reflexió, l'intercanvi de materials, la posada en comú d'experiències, són elements que ens poden ajudar a tots els / les ensenyants a avançar cap una educació crítica, pluricultural i solidària. L'escola té una responsabilitat amb vista al futur, i la formació dels nostres nois i noies és una arma que tenim a les

nostres mans per col.laborar en una societat millor, justa i no discriminatòria.

Rosa M. Cañadell

Psicòloga/Antropòloga

Professora i Directora de FP

Coordinadora del Seminari "Interculturalitat a l'escola" de Rosa Sensat.

MULTICULTURALISME A LES ESCOLES

Durant massa temps s'ha confiat que una única cultura, l'europea, representava el punt més alt del desenvolupament de la humanitat i podia constituir-se, per tant, en el model al qual havien d'acostar-se les altres. L'aparició, a les primeres dècades del segle, del relativisme cultural, va permetre validar opcions alternatives, encara que en àmbits delimitats. Dins de cada cultura, però, el model funcionalista imperant continuava subratllant l'homogeneïtat i l'ordre intern com a criteris de validació. Malgrat que aquest reconeixement de la varietat ha estat molt mesurat, ha merescut la crítica dels que interpreten la civilització occidental com la base d'una única "cultura universal".²

No obstant això, pel relativisme cada cultura era digna de respecte perquè era un triomf sobre el caos, perquè era un model de funcionament ordenat basat en valors compartits. El desordre en la varietat interna no complementària continuava sent valorat negativament, però ara es rescatava de la "gent sense llei" les cultures tradicionals. En lloc d'una societat ordenada a escala mundial, com proposava l'evolucionisme unilineal, el relativisme imaginava moltes societats separades i estables, cada una cohesionada en valors cohesionats i compartits. Aquest model, com que era estàtic, podia utilitzar-se per legitimar la permanència de

² En aquesta línia d'argumentació, BUENO arriba a acusar de "terrorisme etnològic" el relativisme cultural, el qual creu reaccionari i nostàlgic de la barbàrie, perquè defensa i legitima el dret de les diferents cultures a la seva especificitat. Coincideix així, encara que des d'una altra perspectiva, amb les opinions de la "nova dreta" que reivindica el valor excloent del model occidental de cultura.

econòmic i cultural com a "millor", amb tota la crisi i "la devaluació de valors tals com l'internacionalisme, la solidaritat, la justícia social" (Rosa Cañadell). Sí, però, que pot estar inclòs en el projecte educatiu d'aquelles comunitats escolars que consideren, tal com diu en Josep Ma. Pérez, els grups minoritaris portadors de valors culturals i continguts de coneixements i fins i tot d'actituds que ens interessa a tots conèixer i intercanviar.

El model d'escola que ens plantequem, en contraposició a un model únic i uniformador, ha de partir dels fruits d'una discussió interna dels ensenyants en relació amb els fenòmens exteriors que actualment vivim i que són clarament exposats en la ponència de Rosa M. Cañadell.

Hem de desconfiar d'aquells educadors que es presenten com a tecnòcrates i diuen mantenir-se al marge de les ideologies. A l'escola es transmet ideologia per mitjà de coneixements i valors, a través dels diversos tipus d'organització i metodologies que ho fan possible. Tant és així que veiem absolutament necessari definir aquells continguts educatius que potenciïn els valors, en desacord amb molts dels imperants, de respecte mutu, solidaritat, justícia social, etc., que són essencials per a la consecució del model d'escola que propugnem.

En aquest punt creiem que en l'àmbit dels coneixements és del tot necessària una proposta àmplia que faci referència a les diferents cultures en contacte, facilitant-ne així una millor comprensió.

Hem de vèncer els prejudicis cap als immigrants, hem de voler conèixer-ne la història real i també descobrir què porten a dins de valuós un magribí o un gitano amb ànim de compartir-ho i projectar-ho cap al futur. Així es fa patent que hi ha maneres igualment vàlides de concebre i entendre el món. El fet que no arribem a aconseguir-ho produeix també als infants de la nostra cultura

les desigualtats, i de fet no només s'ha fet servir per predicar la tolerància, sinó que ha format part del bagatge teòric dels segregacionistes i dels partits de l'apartheid.

Les noves perspectives, en canvi (Antropologia crítica, Escola Dinamista, Teoria del Caos), permeten valorar el potencial creatiu de la diversitat dinàmica, del tempteig, del dissens. Així es pot recuperar dialècticament el vell relativisme, considerant que la diversitat de les cultures i les seves diferents potencialitats de canvi són la garantia de supervivència de l'espècie, el "pool genètic" de cultures que permet tenir a l'abast solucions adaptatives diferents. Aquesta aproximació permet, a més, valorar-ne les diferències internes. Així, les minories ètniques, els grups marginals o els sectors subalterns, en lloc de ser considerats potencialment perillosos, en tant que agents de desestructuració social, poden ser revalorats teòricament com a actors de possibles, reestructuracions, generadores d'ordres més complexos, precisament a partir de la seva diversitat i la seva manca d'integració.

Si comencem considerant que la vitalitat d'una cultura pot mesurar-se per la seva potencialitat de canvi, i entenem els subgrups o les minories com a generadors potencials d'alternatives culturals, podem proposar-nos com a objectiu conèixer, apreciar i salvaguardar aquesta diversitat, no per l'aïllament, sinó precisament per la interrelació i el diàleg enriquidor.

Però això és molt difícil portar-ho a la pràctica dins del sistema d'ensenyament. Si la pedagogia pot definir-se com una tècnica per transformar nous individus en membres d'una determinada societat, per mitjà de la interiorització de les pautes d'una cultura específica, això resulta contradictori amb l'acceptació de la diversitat.

A més, l'eficàcia de la proposta pedagògica recolza en la seva legitimitat, i aquesta s'obté deixant fora del camp d'anàlisi el

context social,³ i naturalitzant la seva pràctica,⁴ que es presenta com el resultat lògic d'intentar desenvolupar les potencialitats psíquiques i físiques dels nens.

Com assenyalen agudament BOURDIEU i PASSERON, no tan sols l'escola no és un organisme amb funcionament autònom, sinó que obté el seu prestigi i la seva pròpia legitimitat per una derivació de poder, que el sistema social delega en l'educatiu. Depèn per al seu funcionament i la seva implantació de la importància que la societat li atorgui i de la benvolença amb què jutgi les seves realitzacions.

Però la societat no és un tot consensuat, com proposaven els funcionalistes, i està creuada per oposicions de classe, ètniques i de gènere, amb interessos moltes vegades contraposats. Evidentment, a partir d'una sociologia del conflicte hem de preguntar-nos quins sectors o classes socials menen l'estructura educativa i la producció de la seva ideologia legitimadora i a partir de quins interessos sectorials. Aquest treball d'anàlisi es generalitza a la dècada dels anys 60, a partir de denúncies tan convincents com la de MILANI, concretades en Cartes a una mestra, o del treball a Espanya d'IFRENA. En tots dos casos s'assumeix una perspectiva de classe i es constata que l'escola no tan sols reproduïx sinó que amplia i legitima la diferència entre classes socials.

³ Això es pot desprendre del poc pes que tenen les ciències socials (sociologia, antropologia, història social, ciències polítiques, economia) en els plans de formació de magisteri i, en general, de la manca d'una anàlisi seriosa d'aquests temes als tractats de pedagogia.

⁴ Pel que fa al cas, LERENA ha dit que tant la psicologització de la pràctica educativa com el pressupòsit idealista del "desenvolupament de les potencialitats prèvies de l'educador" i la jerarquització en termes de rendiment escolar, tendeixen a produir una imatge naturalitzada de la pràctica escolar, on aquesta es presenta com el resultat inevitable de respectar les característiques psico-biològiques evolutives dels infants, considerats en abstracte i deslligats de les pràctiques socials que els han configurat.

A l'última dècada una anàlisi crítica del mateix tipus s'està realitzant respecte a les discriminacions de gènere; en aquest terreny, treballs com el de Marina SUBIRATS mostren que, lluny de corregir el sexisme, l'escola reproduceix -i habitua als nens i nenes a considerar "naturals"- els vells prejudicis misògins i a prestar més interès als temes i a la participació masculina.

Cal desenvolupar, això no obstant, més treballs crítics que mostrin com actua l'escola en la realitat, enfront del problema que representa el multiculturalisme en estats com els europeus, conformats per imposar un model particular de cultura entesa com "la cultura". Els treballs pioners d'ESTEVA FABREGAT sobre bilingüisme i biculturalisme han anat seguits, en aquesta dècada, pels de CALVO BUEZA, importants perquè mostren el racisme implícit en moltes de les nostres pràctiques i institucions, mentre que GARCIA GARCIA, GARCIA CASTAÑO i ALEGRET treballen en el desenvolupament de models teòrics que permeten entendre el multiculturalisme. Això és específicament important pel que fa a la institució escolar, perquè tal com assenyala encertadament LERENA: "La funció primària del sistema d'ensenyament, base de tota la resta de funcions, és la d'imposar la legitimitat d'una determinada cultura, la qual cosa comporta implícita la de declarar la resta de cultures il·legítimes, inferiors, artificials, indignes" (p. 88)

Aquest procés d'autolegitimació deslegitimant el divers implica desenvolupar un potent etnocentrisme que resulta consubstancial amb el sistema educatiu, encara que se'n rebutgin les formulacions explícites. Això genera un camp d'interaccions conflictives que només han estat estudiades en alguns dels seus aspectes. El treball de PERROT i PREISWERK sobre l'etnocentrisme als textos d'ensenyament ha estat seguit per anàlisis semblants a l'estat

espanyol,⁵ però no s'han realitzat treballs de camp que assenyalin les interaccions a l'aula, ni s'han construït els models teòrics que permetin enquadrar-los, i aquests tan sols poden realitzar-se per mitjà d'una revisió crítica del concepte antropològic de cultura, que, com hem vist, en els seus nous corrents genera marcs teòrics que permeten fixar l'atenció en el multiculturalisme produït per l'existència de minories ètniques, grups d'immigrants i sectors marginals.

En aquestes circumstàncies, l'aportació tradicional de l'antropologia, el vell relativisme cultural, no és suficient. A partir d'ell i el seu èmfasi funcionalista en el respecte de la diversitat com a concrecions parcials d'un ordre estable, es pot generar tant tolerància paternalista com propostes aïllacionistes. Efectivament, si partim d'una idea essencialista de la cultura, el relativisme planteja la tolerància entre cultures separades i autònomes, que es consideren en perill de desintegració si interactuen. Aquestes premisses han estat assumides per un bon nombre de nacionalistes europeus, que abonen els diferents moviments de reivindicació ètnica mundials, però que somien amb el regne del "desenvolupament per separat". Independentment que aquestes propostes siguin un resultat previsible de la història d'enfrontaments i autodefensa d'aquests grups, subjectes freqüentment a fortes pressions desintegradores per part dels estats on, a desgrat seu, estan inclosos; la seva visió estàtica de la cultura com alguna cosa donada en el passat i per conservar no els permet una veritable acceptació de la diversitat, perquè el contacte amb aquesta és vist com a potencialment desintegrador i, per tant, perillós.

⁵ El professor Martín ROJO i els Comitès de Solidaridad con América Latina de Valladolid van desenvolupar el 1990 una interessant Unitat Didàctica amb el títol "Valladolid y la Celebración del V Centenario del descubrimiento de América" en la qual tracten d'acostar als nens una visió no etnocèntrica del problema. A Barcelona Josep Maria NAVARRO i d'altres integrants de l'"Associació per al Diàleg de les Cultures" han realitzat una bona anàlisi dels continguts dels llibres de text en la línia del treball de PERROT i PREISWERK.

Només una concepció dinàmica de la societat pot veure la varietat cultural no assimilable com enriquidora. Això té conseqüències pedagògiques importants, que encara no han estat completament desenvolupades des del punt de vista teòric. En primer lloc, permet rebutjar el projecte assimilacionista, que implica proposar com a model vàlid el d'un sector social de la societat major (representat per la cultura dominant) i transforma els nens de les minories ètniques en calcs de segona classe dels del sector que hem agafat com a model. Però, per altra banda, allibera de la necessitat de considerar les cultures d'origen de les minories com si fossin estàtiques i acabades, i en reconèixer-los el seu propi nivell de conflicte intern i la seva potencialitat de canvi, s'evita l'alineament amb els sectors dominants i tradicionalistes de la societat d'origen de la minoria ètnica.

Actualment, tal com ho explica GARCIA CASTAÑO desenvolupant l'anàlisi de GIBSON, s'obren davant de l'educador diferents perspectives, que constitueixen les respostes possibles de l'escola davant la situació social del pluriculturalisme:

- Procurar igualar les oportunitats socials dels nens dels diferents grups ètnics, augmentant la competència d'aquests en la cultura dominant.
- Centrar l'interès a fer conèixer i valorar les diferències culturals, com una manera de contrarestar la discriminació.
- Proposar-se com a objectiu (institucionalment) defensar i desenvolupar el pluralisme cultural a la societat.

Però és difícil que l'escola opti per realitzar aquesta última proposta, que implicaria un canvi radical de la concepció del món que considera la diferència cultural com un bé en si mateix.

El problema afecta totes les escoles, fins i tot aquelles on no hi ha fills d'immigrants, perquè de l'opció que realitzin dependran, d'alguna manera, les característiques que tindrà la convivència en el futur. A més, hi ha àrees on els nens de minories ètniques tenen un cert pes numèric. Si segons les estimacions del Director Gral. de l'Institut d'Emigració, ARAGON BOMBIN (citats per PUIG i MORENO), el 1990 els estrangers constituïen el 2% de la població d'Espanya (xifra que s'incrementa al 2,2% segons els càlculs de Càrites) aquest percentatge resulta quadruplicat en el cas dels nens que van a escola en alguns llocs de concentració d'immigrants (per exemple, a Castelldefels, el 8%).

A Catalunya, per la seva banda, cal ressaltar que a més a més dels estrangers en relació amb l'Estat espanyol hi ha (principalment entre els pares del alumnes) una importantíssima proporció d'estrangers pel que fa al país, és a dir, procedents d'altres zones d'Espanya (majoritàriament d'Andalusia) que no són catalanoparlants. Si tenim en compte que normalment la llengua que parlen els nens a casa és la de la mare, i notem que en algunes àrees tan sols el 26,1% d'aquestes són catalanes d'origen, podem veure que l'"alteritat" s'articula a diferents nivells. Això es tradueix en cercles concèntrics de prestigi decreixent, que van des de ser "un de nosaltres", és a dir, catalanoparlant, fill de catalans, a ser "xarnego": fill d'un matrimoni mixt, immigrant de primera o de segona generació (d'altres zones d'Espanya), "sudaca" i "moro", gitano o negre. Els immigrants de la Comunitat Europea o dels EUA, en canvi, tenen a favor el prestigi que es desprèn de l'èxit econòmic dels seus països, i no generen estereotips negatius.

El quadre dels prejudicis es reflecteix clarament en els resultats escolars. En alguns estudis pilot realitzats el curs passat, veiem com, en una espècie de profecia autocomplida, entre els nens que van obtenir "excel·lent" (un 5,5% del total) estan exclosos els fills dels immigrants. Entre el 10,1% que va obtenir "notable"

estan representats proporcionalment els catalans, sobrerepresentats els immigrants del primer món, subrepresentats els de la resta d'Espanya i exclosos els del tercer món. Aquests apareixen al nivell de "bé" en un percentatge que excedeix lleugerament la seva proporció numèrica a les aules, i tornen a estar representats entre els suspensos. Si bé és veritat que d'una petita mostra no es poden obtenir resultats fiables, en una primera aproximació, sembla més fàcil travessar les fronteres de classe que les ètniques, fins i tot en absència de conflicte ètnic visible.

Crec que és un camp d'investigació especialment suggeridor per entendre com es generen acceptacions i rebutjos i es construeixen estratègies d'identitat.

Dolors Juliano

Bibliografia

- BARTH, Frederik (1976) Los grupos étnicos y sus fronteras. Fondo de Cultura Económica. México.
- CALVO BUEZAS, T. (1990): ¿España racista? Voces payas sobre los gitanos. Barcelona.
- CIRICLIANO, FORCADE, ILLICH (1976): Juicio a la escuela. Humanitas. Buenos Aires.
- DENIA, N. GIRO, J. i NAVARRO, Josep M. (1988): Elements per a una reflexió didàctica sobre l'etnocentrisme als manuals escolars d'història. ICE. Barcelona
- ESTEVA FABREGAT, C (1976): "Elementos para una fundamentación

antropológica del bilingüismo, en *Ethnica*. Revista de antropología N 11. Barcelona

GARCIA CASTAÑO, F.J. (1991): "En busca de modelos explicativos del funcionamiento de la Transmission/adquisición de la cultura" en *Antropología de la Educación*, DIAZ de RADA, F.A.A.E.E. Granada.

GARCIA CASTAÑO i PULIDO MOYANO (1991): "Educación multicultural y antropología de la educación" (mecanografiado)

GIBSON, M.A. (1984) : "Approaches to Multicultural Education in the United States: Some Concepts and a Assumptions" a *Anthropology and Education Quarterly*. Vol. 15. N 1.

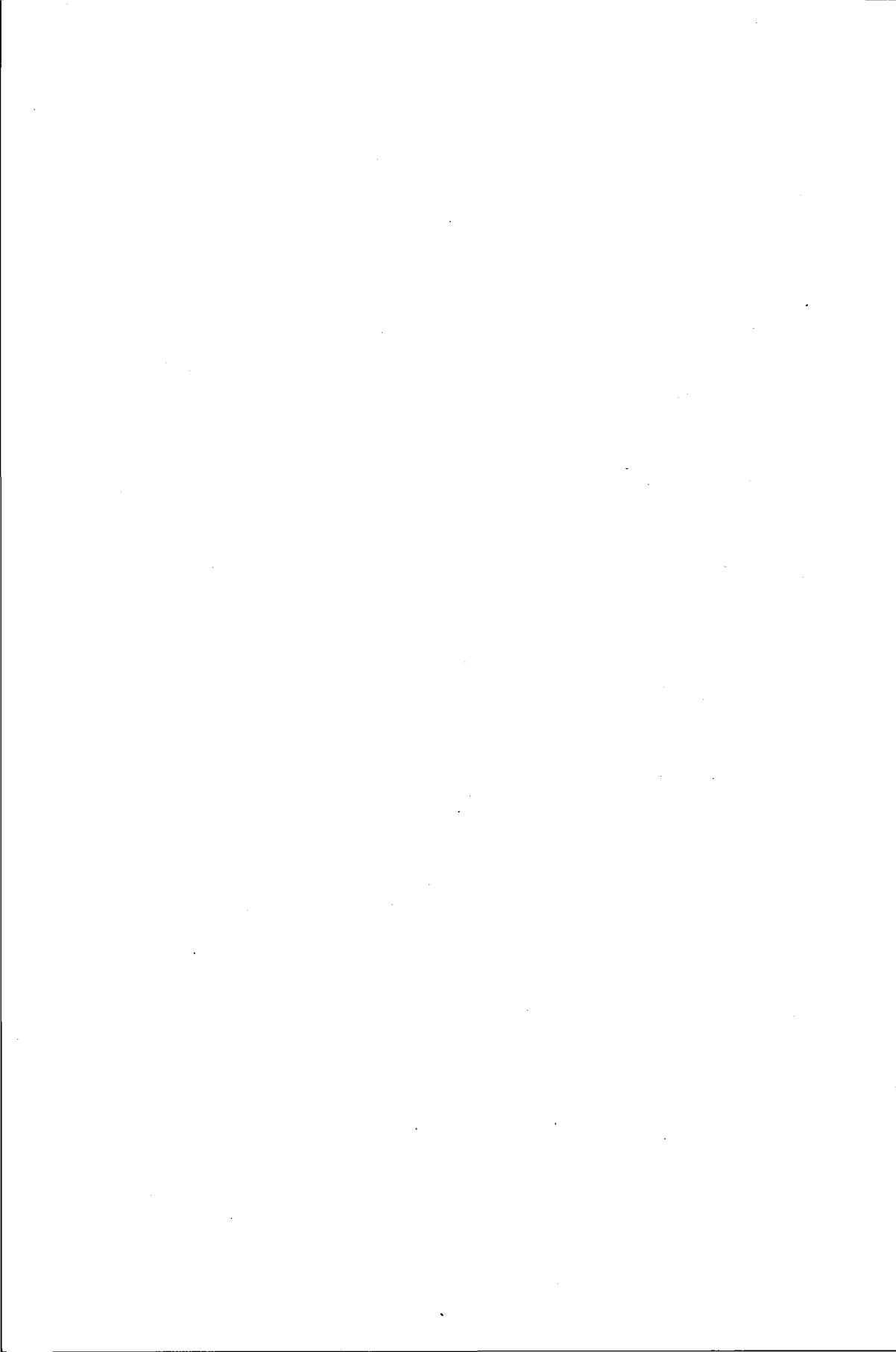
LERENA ALESON, Carlos (1989): *Escuela, ideología y clases sociales en España*. Barcelona, Círculo de Lectores.

MENENDEZ, Eduardo (1990): *Antropología médica. Orientaciones, desigualdades y transacciones*. Cuadernos de la Casa Chata 179. México.

MILANI, Lorenzo y alumnos de la escuela de Barbiana (1970): *Carta a una mestra*. Ed. Nova Terra. Barcelona.

PERROT, Dominique y PREISWERK, Roy (1979): *Etnocentrismo e Historia*. Ed. Nueva Imagen. México.

ROJO, Martín y Comités de Solidaridad con America Latina (1990): "Valladolid y la Celebración del V Centenario del descubrimiento de América", en *Unidad Didáctica*. Valladolid.

MULTICULTURALISME A LES ESCOLES

ELS INTENTS DE LA PEDAGOGIA INTERCULTURAL ENS PARLEN DE L'ADAPTACIÓ DELS CONTINGUTS, PROCEDIMENTS I ACTITUDS QUE FORMEN PART DE DIFERENTS CULTURES EN INTERRELACIÓ.

Si bé els estudis d'aquestes relacions entre cultures vénen gairebé sempre acompanyats de situacions socials de marginació econòmica o social, no podem oblidar que en un futur no gaire llunyà el contacte i la relació entre diferents marcs culturals *tornarà* a a ser el nostre pa de cada dia: només a la Comunitat Europea, abans de la caiguda del mur de Berlín hi havia més de 30 milions de persones que els sistemes dominants anomenaven black, és a dir. ciutadans però sense dret a vot en qüestions de transcendència nacional; la situació, ara com ara, no ha canviat substancialment sinó tot al contrari: el flux migratori dels països de l'Est està posant en situació encara més difícil els emigrants tradicionals de la Comunitat Europea. Ens trobem, doncs, davant d'un dilema pedagògic, sí, però evidentment moral i polític. Cal no perdre de vista quin és el nostre marc d'actuació si hem de seguir avançant en el desenvolupament del coneixement que ens ocupa: hem de ser conscients del que podem i del que no podem fer des de l'escola, d'allò que podem fomentar i del que s'escapa del nostre marc ordinari d'actuació.

¿QUINS BENEFICIS EDUCATIUS I PEDAGÒGICS PODEM OBTENIR D'AQUESTS CONTACTES?

La hipòtesi de partida se centraria en la necessitat, per part de totes les cultures coincidents en un moment històric i geogràfic concret, d'intercanviar elements significatius, provant d'aquesta

manera que els intents d'integració que té la cultura dominant no només no són útils per a les cultures minoritàries sinó que tampoc ho són per a la cultura dominant. En poques paraules: els grups minoritaris tenen valors culturals i continguts de coneixements, fins i tot actituds que ens interessa -fixeu-vos que no puc deixar de pensar que formo part de la cultura dominant- conèixer i intercanviar.⁶

Com a professionals de l'ensenyament, també ens interessa tenir notícia de formes de fer i d'interpretar les relacions amb l'entorn de les cultures que trobem representades a l'escola, al grup-classe, a la comunitat educativa: el disseny d'activitats i la motivació passa per satisfer algunes necessitats educatives bàsiques de tots els alumnes, i també les dels alumnes anomenats "diferents".⁷ No obstant això, una pràctica pedagògica normalitzada no hauria d'establir diferències essencials entre els alumnes ja que, en teoria, tots tenen uns drets que queden ben definits en la Llei d'educació.

¿D'ON SURT, DONCS, TOTA AQUESTA POLÈMICA SOBRE LA PEDAGOGIA INTERCULTURAL? Sovint, sota un rerefons de treball intercultural, es produeix un rebuig cap als alumnes i especialment cap a les famílies d'altres ètnies i, fent profecies d'acompliment immediat, s'interpreta l'aparició d'aquestes famílies a l'escola com un greuge comparatiu: no com uns alumnes més de l'escola sinó com uns

⁶Cap a un currículum multicultural a l'àrea de matemàtiques: *com aprofitar el bagatge cultural dels paquistanesos, celtes, etc., s'ha convertit en tot un repte per a la comunitat professional d'ensenyants a Anglaterra: podem utilitzar formes de cultura, art, escriptura, maneres de pensar i interpretar el món, etc., que ajudaran a relativitzar la dominància d'una única cultura i a eixamplar la visió dels alumnes cap a elements fins ara desconeguts.*

⁷Fixeu-vos una vegada més com s'utilitza la paraula "diferents" per centrar el fet de l'existència de grups heterogenis: els diferents són "els altres", sempre hi ha alumnes "diferents" i, per tant, d'entrada ja se'ls assenyalava com a necessitats d'una atenció especial. Caldrà tornar a insistir sobre aquest tema per tractar de veure què comporta aquesta separació de grups d'alumnes dins de grups d'alumnes més grans.

alumnes especials que donaran problemes a la curta o a la llarga pel simple fet de ser diferents. Quan la discussió s'estableix no a nivell pedagògic i curricular sobre el què, el com i el quan ensenyar sinó sobre l'acceptació o no d'aquests alumnes el conflicte està servit. (No podem oblidar que avui en dia, a Barcelona, ja hi ha escoles amb més d'un 50% d'alumnes procedents de grups ètnics minoritaris, mentre que en altres centres encara no es coneix el fenomen). Cal tenir en compte la tradició i la cultura de cada escola per poder definir el marc en què es mouran les premisses d'acció pedagògica i el treball d'aprofitament d'aspectes culturals diferenciadors: així com cada alumne té una forma particular d'aprendre, una manera específica de ser, així també cada escola té un tarannà que la fa diferent de les altres. No a totes les escoles es viu amb angoixa el fet que a la comunitat escolar hi hagi membres d'ètnies diferents, no a totes les escoles es poden desenvolupar plans de treball per aconseguir un apropament intercultural.⁸

PODEM OBSERVAR COM HI HAURIA DIFERENTS FORMES I MANERES DE DEFENSAR LA NECESSITAT D'UNA PEDAGOGIA INTERCULTURAL

A partir d'una concepció d'interrelació en què totes les cultures en acció tindrien una importància i un pes pel simple fet de ser presents i, per tant, tots els representants de les diferents cultures tindrien veu i vot en el procés educatiu, o bé d'aquella altra en què des d'una òptica dominant s'intentaria comprendre les "minories ètniques" sense tenir-les en compte, marcant l'alumne d'entrada, de manera que calgués redefinir camins i estratègies per aconseguir *"compensar" unes diferències o divergències respecte a la concepció de normalitat de la cultura dominant.*

⁸ Estudi de Calvo Buezas: la cultura de les escoles. Participació de l'APA: consciència i organització de recursos per mitjà del Consell Escolar. Plans de prevenció a través de l'estimulació a guarderies i preescolar. Plans d'aprenentatge accelerat.

¿PARLEM DE DIFERENCIES ÈTNIQUES O DE POBRESA? ¿ELS INDICADORS QUE UTILITZEM COM A REFERÈNCIA PER BASTIR UNA PEDAGOGIA INTERCULTURAL ESTAN BASATS REALMENT EN ASPECTES CULTURALS O EN ASPECTES MARGINALS?⁹ És imprescindible que puguem destriar els trets culturals propis dels grups ètnics minoritaris, d'aquells trets que han aparegut a causa d'una pèrdua de treballs tradicionals, del fet de la immigració o de formes de vida produïdes per una situació econòmica o familiar conflictiva. Són aspectes diferents i cal enfocar-los des d'òptiques diferents, malgrat que sovint apareguin com aspectes conjunts en famílies o alumnes determinats: *ens ha de quedar ben clar, però, que els aspectes "problemàtics" no són patrimoni de tots els alumnes pertanyents a grups ètnics minoritaris i que, per tant, no hem de tractar-los com a problemàtics d'entrada, és a dir: no tots aquests alumnes tenen per què presentar necessitats educatives específiques si han tingut una escolaritat regular.*¹⁰

¿PER ON CAL COMENÇAR?

Hi ha dos aspectes concrets que val la pena tenir en compte a

⁹ Recordem al programa "La vida en un xip" ¿Cal integrar els gitanos?, com ells mateixos miraren que els entenguessin explicant que els gitanos, malgrat tenir els mateixos drets que tots els catalans (tenen DNI i fan la mili igual que tothom, han de cotitzar a hisenda quan tenen els ingressos necessaris), es veuen en certa forma marginats perquè tothom s'atreveix amb ells: assistents socials, treballadores familiars, educadors de carrer, tothom fa plans per compte seu, tothom demana documentacions, historials, n'estudien els casos, etc, etc.

També recordarem un catedràtic d'una normal anglesa que demanava més participació dels blacks en les zones de presa de decisions: sempre és la cultura dominant que es planteja què cal fer, però gairebé mai no es consulta els implicats sobre què, com i quan cal actuar.

¹⁰ Insistim en aquest punt perquè sovint, les demandes de les escoles estan motivades més per profecies d'acompliment immediat que per necessitats reals dels alumnes. Cal dir, però, que una informació inicial sobre els valors culturals i una manera de fer de les famílies i els grups ètnics és imprescindible per al tutor ja que, sovint, aspectes que es viurien com a conflictius deixen de ser-ho en comprendre el significat que tenen per als alumnes: el porc al menjador escolar, la higiene per a les famílies desestructurades, la valoració de l'escolaritat en els gitanos, etc.

l'hora d'analitzar aquest tema: l'un seria l'acceptació dels alumnes i de les seves famílies en el si de la comunitat escolar, de la qual cosa ja hem parlat breument: una bona entrada ajuda família i alumnes a interpretar el fet escolar com a acollidor i avantatjós. Això permetrà una bona qualitat de relació amb els alumnes nous i nous a la comunitat escolar.

El segon aspecte, aquell que fa referència a les relacions d'ensenyament/aprenentatge, a les dificultats amb què ens podem trobar, cal enfocar-lo tenint en compte les diferències d'origen, sí, però sense marcar distàncies que cada vegada s'anirien fent més grans. Cada alumne, tal i com recull la Reforma, ha de tenir cobertes les seves necessitats educatives i, per tant, els alumnes d'altres cultures també. Si esteu interessats en aspectes més concrets pel que fa a alumnes de cultura àrab, us remeto a l'article de Maite Roig i Elia Mira a Cuadernos de Pedagogia de setembre de 1991. No obstant això, m'agradaria remarcar el que crec essencial en tota pràctica pedagògica: tenir en compte els coneixements previs dels alumnes, establir un bon contacte tutor-alumne i entre companys, intentant que la comprensió i la informació circulin en totes direccions és una bona garantia perquè l'acolliment sigui compartit per tothom.

No podem oblidar, però, que cal trobar vies per resoldre les diferències entre nivells generades precisament per aquesta heterogeneïtat d'alumnes, d'interessos i de coneixements previs. El conflicte se centra més a trobar formes d'ensenyar i enfocar els coneixements de l'entorn que no pas en els alumnes "diferents" per si mateixos. Crec que és més important la disposició dels ensenyants i el suport de les institucions que no pas la invenció de nous mètodes i sistemes; tenim prou exemples a casa nostra que ens poden donar llum per resoldre l'objectiu primordial de l'escola: resoldre les relacions d'ensenyament-aprenentatge.

Recomanariem, en essència, desenvolupar l'acció tutorial i les relacions en el grup-classe i en els cicles per facilitar el contacte entre alumnes, i el desenvolupament d'actituds de cooperació, comprensió i interès pels altres¹¹, sense oblidar la necessitat d'adequar els currículums a la mesura de les necessitats *de cadascun dels alumnes- de tots els qui ho requereixin-*, el repte que suposa aprofundir maneres d'individualitzar aprenentatges concrets (tenint sempre present el paper bàsic que la socialització comporta en gairebé totes les àrees), l'aplicació de metodologies de treball que ens permetin treballar amb els nivells reals dels alumnes (grups flexibles, projectes de treball, etc.), l'aprofundiment en el coneixement dels entorns familiars i culturals dels alumnes- que ens ajudaran a comprendre i resoldre moltes situacions que sovint trobem desconcertants-, etc. Per provar de resoldre aspectes d'informació i formació inicial el Programa de Compensatòria organitza seminaris de treball que permeten aprofundir tots aquests temes i conèixer millor la realitat de les diferents cultures. En podeu trobar informació als centres pedagògics i de recursos del vostre districte.

¿PODEM DESENVOLUPAR UN CURRÍCULUM PER FOMENTAR CONEIXEMENTS DE MANERA QUE ES RESPECTIN LES VISIONS DE TOTES LES CULTURES?

Un dels cavalls de batalla dels qui defensen una igualtat entre cultures fa referència als continguts dels llibres de text i, en especial, d'aquells que parlen d'història, però ¿seria factible explicar la història des d'una òptica gitana, enfront d'aquella altra que sempre hem explicat? ¿Hauríem d'explicar la reconquesta des d'una perspectiva musulmana?

¹¹ Recomanem un dels darrers llibres de JM Puig *et al.*, de la UCB, Ètica i Escola, editat per Rosa Sensat, on per grups d'edat es fan propostes de treball per mitjà del joc, a fi de donar a conèixer les diferents realitats dels alumnes i alhora desenvolupar les actituds bàsiques que ajudaran a la llarga a resoldre i a acceptar les diferències entre aquests.

No només la història mostra diferències d'interpretació, també hi ha moltes altres àrees que ens marquen distàncies essencials per motius culturals: l'ètica, la matemàtica (els models que utilitzem sempre pertanyen a la cultura dominant).¹² Proposem, ara com ara, anar introduint aquests aspectes regularment i concretament, com a centres d'interès o aprofitant les oportunitats que ens ofereixen diferents moments del treball escolar: durant les tutories, a la classe de llenguatge (¿com escrivim els nostres noms?, ¿com parlem?, ¿com llegim?), a l'hora d'experiències (¿com és la nostra casa?, ¿com és la nostra família?, ¿on vaig néixer?); tots ells són temes que es treballen habitualment al cicle inicial: no cal fer-ne variacions fonamentals però sí que cal tenir present que seria molt interessant disposar de mostres de les diferents cultures que vulguem conèixer a l'hora de treballar amb fotos, làmines, materials, etc.

Analitzar trets concrets de les diferents cultures ajuda els alumnes a comprendre i acceptar que no només hi ha una cultura: hi ha companys que escriuen i parlen de formes completament diferents i noves, hi ha grups socials que transmeten la cultura sense escriure. Podem donar aquesta visió en aparèixer temes d'actualitat als mitjans de comunicació (les eleccions d'Algèria, la guerra del Golf, els conflictes gitanos-païos, etc.); a l'hora de matemàtica: usant models matemàtics, geomètrics, artístics, etc. d'altres cultures; a través de temes monogràfics introduïts en treballar geografia i història, procurant establir un debat de respecte i cooperació i subministrant informació suficient que faciliti la

¹² A Anglaterra i des de fa ja uns quants anys hi ha grups de professors que desenvolupen aspectes essencials d'aquest currículum utilitzant elements diferencials d'altres cultures presents en el substrat del país: les formes d'interpretar la matemàtica, la geometria i l'art celtes i hindús hi són ben representats.

comprensió dels alumnes de qüestions religioses, econòmiques, socials i culturals tan diferenciades, etc.¹³

Caldria coordinar els esforços per oferir una diversitat àmplia de materials que ajudés els ensenyants a desenvolupar aquests aspectes i els ho facilités. A Europa, al Canadà i als EUA, amb més tradició de treball sobre aquests temes, disposen ja de força materials adequats en la seva major part per treballar i desenvolupar coneixements, procediments i actituds que fomentin el traspàs d'informació i la comprensió entre els diferents grups culturals, fins i tot per treballar aspectes com les actituds racistes.¹⁴ Els ensenyants necessitaríem d'un centre de documentació que facilités l'accés a tot aquest paquet de coneixements.

Aquí, a Catalunya, trobarem un servei que mira de resoldre aquest tipus de qüestions: es tracta del Programa d'Educació Compensatòria del Departament d'Ensenyament, que disposa d'un centre de recursos on podeu consultar algunes d'aquestes qüestions, proposades i maneres de fer.

L'enfocament d'aquest programa ha anat passant cada vegada més d'una acció compensadora com a tal a un tractament més integrador de les diferències, cap a un intent de comprensió d'aquells alumnes

¹³ Al CREiP "La Pau", de la Verneda (Departament d'Ensenyament), hi ha un fons de materials que facilitarien d'alguna manera el desenvolupament i la introducció d'aquests aspectes en punts concrets dels currícula. Encara ens trobem, però, a les beceroles i caldrà treballar molt per poder disposar de paquets que facilitin la introducció d'aquests temes a les escoles, malgrat que puntualment aquí i allà es fan esforços i es dediquen energies per anar ampliant tot aquest tipus de material. Aquests darrers anys múltiples institucions estan oferint fons puntuals sobre aquests aspectes: Intermón, el CIDOB, la UAB, etc.

¹⁴ "Una clase dividida" ens mostra com quan una mestra o professor tenen interessos preconcebuts sobre algun grup d'alumnes aquest baixa el rendiment, l'atenció i la satisfacció de l'assistència a l'escola. També ens mostra com la gent que dins l'escola ha tingut experiències rellevants sobre aquests aspectes, d'adult continua mantenint una posició respectuosa i no menyspreadora amb les persones d'altres ètnies.

que presenten necessitats educatives específiques segons el seu origen i la diversitat ètnica, cultural o socio-econòmica i segons la comprensió, també, de les diferents cultures escolars que els acullen, intentant en tot moment proposar estratègies globals d'escola de manera que aquesta sigui acollidora en un primer moment i que potenciï l'intercanvi, la comprensió i la cooperació en el decurs de la seva acció educadora.

Emergeix, de bell nou, la contradicció permanent entre llei i pràctica pedagògica, i ens trobem una vegada més sotmesos a la bona voluntat dels professionals, als quals cal agrair la disposició i preocupació que tenen per resoldre, malgrat tot, els problemes i els recels sorgits d'aquest nou repte.

Ben aviat la diversitat cultural abastarà aspectes no només relacionats amb cultures marginals o del tercer món, sinó amb cultures d'antiga tradició "europea", i caldrà replantejar altra vegada el sentit, l'organització i el funcionament de les escoles amb vista a una Europa sense fronteres, que acollirà de ben segur immigrants de la més diversa procedència, tant de dins com de fora de la comunitat.

Ara bé, cal no perdre de vista allò que ja havíem anunciat: podem parlar de minories ètniques, d'interculturalitat, però no podem deixar de pensar en marginació social i en pobresa autèntica. Aquest és sens dubte el repte que cal resoldre, bé per mitjà de centres d'aprenentatges accelerats, bé amb programes que parteixin d'una realitat més precisa dels usuaris de les escoles, però sempre amb una informació i uns recursos suficients.

El que no sembla possible ja, a aquestes altures, és continuar pensant en termes d'homogeneïtat dins dels grups-classe i tirant endavant programacions i currículums fets per a infants ideals que es troben a anys de llum dels de les nostres escoles. Val la pena, doncs, no deixar de treballar cap una pràctica més

universalitzadora, que tingui en compte els valors de cada cultura:
de ben segur que la propera generació ho agrairà.

Josep M. Pérez i Ballonga

RESUM DEL DEBAT

Introducció

Les aportacions sobre el tema del Multiculturalisme a les escoles parteixen de la reflexió feta sobre els treballs teòrics dels experts i de l'experiència personal que com a professionals tenen cadascun dels participants. La voluntat d'intercanvi mutu ens permet fer propostes i avançar en la recerca d'un nou model d'escola plural i amb una pràctica pedagògica coherent.

Hem dirigit la discussió sobretot entorn dels següents àmbits:

- Característiques i condicionaments del moment social actual.
- Paper de l'escola i dels mestres davant el fenomen de la pluralitat cultural.
- Responsabilitat de tots els ciutadans en l'elaboració del futur model social.

* * * * *

Si ens fixem en el món que ens envolta descobrim que ens trobem davant d'una realitat social econòmicament estratificada en la qual coexisteixen cultures diverses amb diferent grau de rellevància segons es tracti de la cultura/es dominants o bé de minories ètniques, d'immigrants o de sectors marginals. Els esdeveniments d'aquests últims temps ens demostren com arreu encara persisteixen els motlles del racisme i la discriminació. Quan pretenem reflexionar sobre les repercussions d'aquesta problemàtica a l'escola ens adonem que es fa imprescindible una profunda reflexió teòrica en la qual participin totes les persones sensibilitzades de distints àmbits d'interrelació ciutadana.

A l'escola es reflecteixen els conflictes que viu la societat i això obliga a prendre-hi partit en la mesura que cal donar resposta a les necessitats educatives de joves i infants.

Com a punt de partida de les nostres aportacions ens refermem en el desig de col.laborar en l'organització d'una societat plural. Aquesta pretensió no sempre pot coincidir amb els objectius de l'escola-institució, de la qual s'espera que reproduïxi un determinat model social. Els educadors podem tenir dues opcions: treballar a nivell ampli, general, o bé cenyir-nos a l'escola sense pretendre que canviï el model exterior.

En qualsevol dels casos és important partir d'un marc teòric que ens revalori les aportacions de les cultures i des del qual es pugui analitzar els fets, ja que no tenim la ment acostumada a considerar igualment vàlids aspectes culturals diversos. És difícil establir el diàleg amb persones que manifesten aquesta diversitat, ja que tendim a considerar les diferències com un perill que cal evitar i no com un potencial de riquesa que ens permetria estructurar un model més plural per al futur. La nostra cultura està oberta a un tipus de diversitat en la qual hi ha diferents sectors en pugna. Així, quan parlem de cultura dominant, estem emprant un discurs amb doble sentit, ja que sovint ens referim a la cultura que serveix els interessos dels qui tenen el poder polític i econòmic. El respecte a les minories es produeix atenent al fet que no desestabilitzin el poder establert. Els interessos econòmics són al fons de qualsevol manifestació racista.

El concepte de multiculturalisme es planteja a partir del fet que sorgeixen situacions de conflicte entre sectors desfavorits i de marginació. Les agressions i els conflictes es produeixen quan un grup minoritari s'ha d'apropar a d'altres en millors condicions econòmiques. És el cas dels corrents migratoris. Podem afirmar que aquesta situació de pluralitat es dona sobretot en les perifèries urbanes, fet que va acompanyat d'altres problemes socials

marginadors. S'origina des de la cultura occidental i intenta generalitzar-ne aquells valors que condueixen a la seva supremacia. La democràcia és el valor principal, tot i que la utilitzem com a forma d'accedir al poder. El nostre model social es basa en la jerarquització. Acceptem que formem part d'una escala on ens situariem en un graó intermedi, amb la mirada fita en els països més rics, dels quals hem d'imitar els valors. Això ens permet actuar amb la major impunitat, de forma discriminatòria, amb aquells grups que considerem que per les seves característiques se situarien a un nivell inferior dins l'escala que ens acosta al model acceptat com a vàlid.

En l'estudi presentat per Dolors Juliano es demostra que ens movem segons el prestigi social que cada grup tingui en relació amb el que considerem model de cultura occidental. Els sabers són valorats segons el grup de pertinença. A qualsevol individu se li adjudica la categoria del grup al qual pertany encara que com a persona mostri una situació diferenciada de la resta. En aquest sentit constatem que els gitanos, tot i que no són estrangers al nostre país, comparteixen amb els negres el major grau de discriminació.

El contrast entre cultures es produeix a Europa pels corrents migratoris. Catalunya ha estat i està en procés migratori. Ens cal, però, diferenciar entre aquestes i les anteriors. Quan es produïren les anteriors migracions hi havia ofertes de treball i s'acceptaven els grups com a necessaris per al desenvolupament dels diferents sectors econòmics. Ara és un moment recessiu i els grups d'immigrants vénen per la manca d'ofertes dels països d'origen. Hi ha, doncs, raons polítiques, econòmiques i de classe social que empenyen els diferents grups. Tots dos processos tenen similituds que cal fer notar positivament, sobretot a les escoles. Això ha suposat trencar arrels pròpies i acceptar nous estils de vida en moments sobretot de crisi. Tot i les dificultats, la situació dels primers immigrants dins la societat catalana actual ens demostra l'esforç i la tenacitat en el seu treball i la flexibilitat en les

relacions amb els altres. S'imposa una pedagogia que faciliti el reconeixement i l'acceptació d'aquests valors pels grups d'immigració recent.

Per altra part, la immigració posa en evidència un possible conflicte entre nacionalisme i grups diferents. Si partim del fet que cal preservar les nacionalitats de la "contaminació", la immigració es viu com un perill que cal aïllar. A Catalunya aquest perill de la nacionalitat ha estat condicionat pel fet de partir només d'una cultura de tradició i no de la realitat, amb tots els seus components en constant evolució. Aquest plantejament obeeix a una opció política, darrera de la qual hi ha determinats plantejaments ideològics. Tot nacionalisme ha de desenvolupar-se per aportacions múltiples. Això l'ha constituït en allò que actualment és. La vitalitat d'una cultura es dóna en la mesura que hi ha intercanvis entre els individus i el medi.

D'aquí a poc temps hi haurà molts més contactes amb pobles de l'Est d'Europa, que a causa de la seva crisi econòmica es traslladaran a l'Europa Occidental. Aquests esdeveniments faran canviar, ben segur, l'actual model de cultura occidental. Ens cal reflexionar des d'ara sobre quins valors volem promoure i quina dinàmica social estem disposats a potenciar des dels diferents fòrums de participació ciutadana.

Si bé és cert que a l'escola li ha estat delegat el poder de perpetuar una determinada estructura social, cosa que seria la funció del sistema educatiu, també sabem la importància que pot tenir la comunitat educativa a l'hora de replantejar-se com encarar el repte d'un futur model més just, solidari i culturalment plural. Constatem que aquest objectiu, ara com ara, és molt ambiciós. Es tracta de buscar pautes per treballar coherentment en aquesta línia educativa no gens fàcil d'implantar i desenvolupar.

El sistema educatiu actua salvaguardant el model considerat col·lectivament com a vàlid; tot i així, l'escola pot i ha d'entrar en un procés dinamitzador del canvi social actuant en qualitat de generadora de noves fites per a la col·lectivitat. No pot quedar paralitzada enfront de les noves propostes de la Reforma. Els mestres volem rescatar la importància de la discussió des de l'escola. Hi ha diverses experiències que demostren que és possible reflexionar partint del marc escolar tot ajudant a matisar les directrius del sistema educatiu. L'escola no crea les diferències, però les pot pal·liar o augmentar segons que es parteixi del pressupòsit que és possible un treball positiu, que propiciï la transformació o bé que no cal implicar-se en una tasca sense possibilitat d'èxit. Considerem, no obstant això, que l'Administració hauria d'assumir major compromís des de diferents àmbits. Això exigeix una voluntat política, que faciliti i garanteixi el procés de transformació, sense reduir-lo a una acció compensadora. En aquest sentit, cal remarcar la cooperació de molts professionals per convertir-la cada vegada més en un instrument al servei d'estratègies globals d'escola a fi que "potenciï l'intercanvi, la comprensió i la cooperació en el decurs de la seva acció educadora" (Josep Ma. Pérez).

Segons Dolores Juliano, actualment hi hauria tres possibles respostes de l'escola a la situació del pluriculturalisme:

- Procurar igualar les oportunitats socials dels infants d'ètnies diferents, augmentant-ne la competència dins la cultura dominant.
- Centrar l'interès en el coneixement i la valoració de les diferències culturals, per tal de contrarrestar la discriminació.
- Proposar com a objectiu (de forma institucional) la defensa i el desenvolupament del pluralisme cultural dins la societat. Ara és difícil que "l'escola-institució" opti per aquesta tercera proposta, un cop consolidat un model

econòmic i cultural com a "millor", amb tota la crisi i "la devaluació de valors tals com l'internacionalisme, la solidaritat, la justícia social" (Rosa Cañadell). Sí, però, que pot estar inclòs en el projecte educatiu d'aquelles comunitats escolars que consideren, tal com diu en Josep Ma. Pérez, els grups minoritaris portadors de valors culturals i continguts de coneixements i fins i tot d'actituds que ens interessa a tots conèixer i intercanviar.

El model d'escola que ens plantejem, en contraposició a un model únic i uniformador, ha de partir dels fruits d'una discussió interna dels ensenyants en relació amb els fenòmens exteriors que actualment vivim i que són clarament exposats en la ponència de Rosa M. Cañadell.

Hem de desconfiar d'aquells educadors que es presenten com a tecnòcrates i diuen mantenir-se al marge de les ideologies. A l'escola es transmet ideologia per mitjà de coneixements i valors, a través dels diversos tipus d'organització i metodologies que ho fan possible. Tant és així que veiem absolutament necessari definir aquells continguts educatius que potenciïn els valors, en desacord amb molts dels imperants, de respecte mutu, solidaritat, justícia social, etc., que són essencials per a la consecució del model d'escola que propugnem.

En aquest punt creiem que en l'àmbit dels coneixements és del tot necessària una proposta àmplia que faci referència a les diferents cultures en contacte, facilitant-ne així una millor comprensió.

Hem de vèncer els prejudicis cap als immigrants, hem de voler conèixer-ne la història real i també descobrir què porten a dins de valuós un magribí o un gitano amb ànim de compartir-ho i projectar-ho cap al futur. Així es fa patent que hi ha maneres igualment vàlides de concebre i entendre el món. El fet que no arribem a aconseguir-ho produeix també als infants de la nostra cultura

sentiments d'incomprensió i marginació per l'absència d'aprenentatges significatius. Caldria integrar els continguts plurals al currículum de les escoles i dels mestres, no solament en aquells centres en els quals es dóna el fenomen del multiculturalisme (que solen ser escoles d'alguns barris on s'han ubicat els immigrants) sinó en totes les escoles del país.

Sorgeix la polèmica de si totes les cultures són o no compatibles amb els avenços tecnològics. Aquest no és un dilema per a l'escola. Es pot respectar les diferents cultures i introduir les noves tecnologies. Però sí que ens plantejem com posar-ho a la pràctica: ¿cal reforçar la identitat personal o integrar primer els alumnes en la cultura anomenada estàndard? (aquesta última seria l'opció de molts pares). Tal plantejament es desprèn de la consideració, que hem fet en començar el debat, de superioritat d'una cultura envers d'altres en una escala de valors cap al model considerat vàlid, en el qual figura com un element destacat el domini de les noves tecnologies.

Aquí introduiríem el concepte d'autoestima. En primer lloc, cal fer entendre a cada individu que la seva cultura d'origen és valuosa per si mateixa i, en segon lloc, que col·lectivament li donem la mateixa consideració que qualsevol de les representades per la resta d'individus d'una comunitat.

Els mestres tenen molts dubtes sobre com respectar la identitat dels individus i facilitar-los, per altra banda, la promoció personal. El mestre sol tindrà moltes dificultats si vol abordar aquesta temàtica. Es tracta que tot l'equip d'una escola arribi a l'acord de fer propostes sobre patrons de comportament vàlids per a la comunitat i que cada alumne pugui escollir i decidir el que consideri més apropiat. Les conductes d'inhibició són fruit de la inseguretat dels educadors enfront de respostes desconegudes.

El nou model d'escola ha de considerar l'educació d'uns valors, sobretot d'aquells que poden ser alternatius a molts dels que actualment regeixen. Si treballem continguts amb ànims de transmetre valors els resultats quant a aprenentatge seran notables. Aquest propòsit comporta un projecte educatiu més globalitzador i una dinàmica facilitadora de les actituds bàsiques inherents als valors que intentem promocionar.

Tal com afirma Rosa M. Cañadell, "la transmissió d'aquests valors als nostres alumnes no és cosa fàcil. Primer perquè aquests entren en franca contradicció amb els valors "majoritaris" en la nostra societat, i segon, perquè els valors no s'ensenyen de la mateixa manera que els coneixements". És evident que si volem adequar la pràctica escolar als valors que hem decidit potenciar i transmetre, els mestres restem completament implicats en el procés.

Per una part, ens exigeix practicar amb coherència les actituds que ens apropen als valors i, per altra part, com a professionals ens cal harmonitzar-los en el marc del projecte educatiu ampli.

Es a partir d'una proposta organitzada i a la vegada compromesa, que presenti els fets, les causes i les repercussions de tot allò que passa al voltant nostre, que els alumnes en treuran conclusions i aniran construint la seva pròpia escala de valors.

La cultura, però, no es transmet exclusivament ni tan sols fonamentalment a través de l'escola.

El prestigi del mestre és més alt davant dels alumnes més joves que creuen tot allò que els diu, i va quedant més diluït a mesura que els agents socials externs exerceixen major influència sobre ells.

Actualment la importància de la TV, present dins de les famílies, amb els seus missatges uniformadors, portaveu i ressò d'una societat individualista i de consum (l'Administració gasta molts

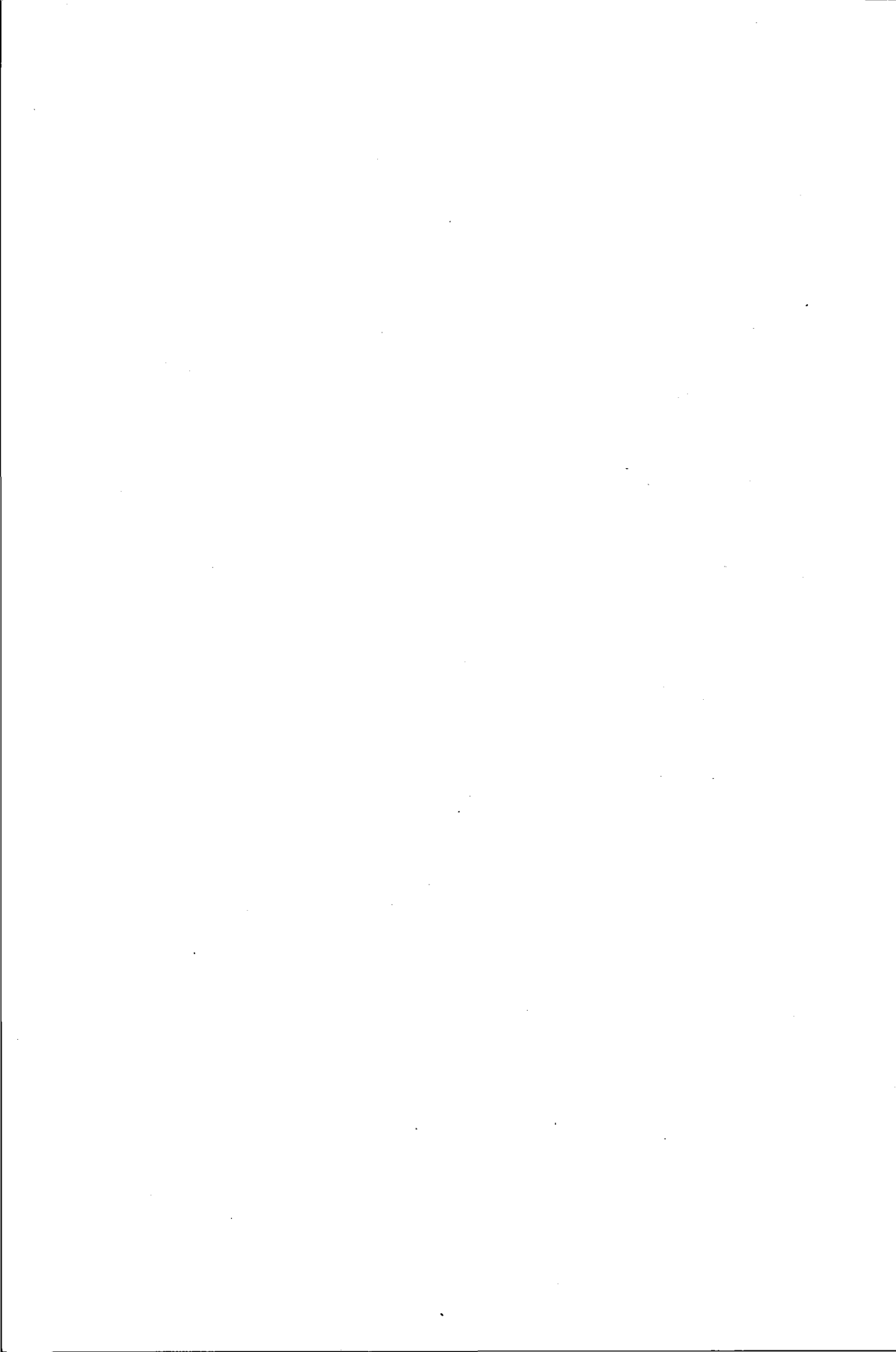
diners en propaganda i molts menys en propostes educatives compensadores) ens fa patent la intenció d'aquells que detenen el poder de perpetuar el model social més propici als seus interessos.

Es la societat en general que, tenint en compte la seva capacitat organitzativa, ha de prendre la decisió de fomentar el procés de canvi i posar els mitjans adequats per a aquest propòsit tan ambiciós.

Montse Pujol

Col·lecció DEBATS DE L'AULA PROVENÇA

1. Els mestres, agents del model d'escola. M. Rúbies, P. Darder, J. Cots. 1989.
2. Ciutat i habitatge: perspectives per als anys 90. Ll. Cantallops, J. A. Solans, M. Ribas Piera. 1989.
3. El metge davant l'assistència sanitària. N. Acarín, A. Segura, A. Salgado. 1989
4. Els Jocs Olímpics: ¿per què i per a qui? J.M. Huertas Claveria, J. Cruz, R. Alquézar. 1989.
5. Les televisions privades des de la perspectiva de la comunicació a Catalunya. J.M. Forn, J. Gifreu, M. Reixach. 1990.
6. Els treballadors africans a Catalunya: aspectes socials i culturals. T. Losada, N. Sastre, J. Soler. 1990
7. ¿Es possible una defensa no ofensiva d'Espanya? ¿Es pot defensar un país pacifista? Lluís Ma. de Puig, Vicenç Fisas, Jordi Porta. 1990.
8. Sindicats i concertació després de la vaga general. Salvador Carrasco, Salvador Aguilar, Jordi Roca, Fernando Pindado. 1990.
9. Les enquestes d'opinió entre la manipulació i la informació. Eduard Bonet, Joan Estruch, Jordi Porta. 1991
10. Alternatives per a un funcionament més eficaç de l'administració de la justícia. Joan Roig, Josep Lluís Jori, Josep M. Gasch. 1991
11. Audio-visuals arreu. I a l'escola? Pere Ribera, Antonio Bartolomé, Joan Ferrés. 1991
12. Els reptes de l'associacionisme. Marta Ferrés, Pep Martinez, Fernando Pindado. 1991
13. Multiculturalisme a les escoles. Rosa Cañadell, Dolors Juliano, Josep Pérez, Montse Pujol. 1992

Les Fundacions Jaume Bofill, Serveis de Cultura Popular i Estudi i Cooperació (ESICO) convenen en la voluntat d'impulsar en la societat civil catalana àmbits de reflexió, diàleg i debat sobre temes importants de la vida col·lectiva. La intenció no és suplir funcions ni responsabilitats de les administracions públiques ni de situar-s'hi enfront, sinó d'activar la consciència social, el compromís intel·lectual i la participació cívica en el plantejament d'opcions, en la crítica i en la definició i assumpció d'alternatives; en definitiva, d'afavorir la pràctica de la ciutadania i de la democràcia en el nostre país.

